

BOSHQARUV TIZIMIDA TASHKILOTLARNING YANGI TURLARI VA ULARNI RIVOJLANISHIDAGI ZAMONAVIY TENDENSIYALAR

**Allayarova Mastura Qudratullayevna,
Umaraliyev Olimjon Rauvshanovich
Guliston davlat universiteti**

Annotatsiya: Maqolada hozirgi sharoitda boshqaruv tizimida korxonalarining yangi turlarining shakllanishi va ularni rivojlantirishdagi o'zgarishlar o'z aksini topgan. Tashkilotlarning yangi turlarining afzalliklari va o'ziga xos xususiyatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: tashkilot, korxonalar, boshqaruv, tendentsiya, edxokratsiya, partisipativ, tadbirkorlik, ko'p qirrali, bozor, mahsulot, xarajat.

NEW TYPES OF ORGANIZATIONS IN MANAGEMENT AND MODERN TRENDS IN THEIR DEVELOPMENT

**Allayarova Mastura Kudratullayevna,
Umaraliyev Olimjon Rauvshanovich
Gulistan State University**

Annotation: in this article changes in the formation and development of new types of enterprises in the management system in the current conditions are reflected. The advantages and distinctive features of new types of organizations are highlighted.

Keywords: organization, enterprise, management, trend, adhocracy, participative, entrepreneurial, multifaceted, market, product, expense.

Hozirgi kunda menejmentning zamonaviy shakllari va usullari iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida faoliyat yuritayotgan subyektlarning bozorning talab va ehtiyojlariga, innovatsiyalardan keng foydalanishga, ishchi va hodimlarning yuqori mehnat natijalariga qiziqishini ta'minlashga yo'naltirilganligi bilan bog'liqdir. Bularning hammasi boshqaruvning oldingi eski shakllari va

usullarini, avvalambor, mikro darajada, ya'ni korxonalar, tashkilotlar va ularning birlashmalari darajasida o'zgartirishni talab qiladi.

Bozor iqtisodiyotida diversifikatsiyalashgan turdagi korxonalar birlashmalarining yangi turlari shakllanmoqda. Ushbu tuzilmalarni yaratilishi quyidagi tamoyillarga asoslanadi: - ommaviy talab qilinadigan mahsulotlarni ishlab chiqarish uchun resurslarni, quvvatlarni, turli yo'nalishdagi tarmoqlarni kontsentratsiyalash; - vositalarni turli yo'nalishlarga harakatlantirish imkoniyati; - ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va ilmiy-texnikaviy innovatsiyalarni joriy etish uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlarni yaratish.

Boshqaruv tuzilmasida yuz berayotgan har bir o'zgarishni unga yuklatilgan vazifalar natijasiga qarab baholash lozim.¹

1 - jadval

Tashkiliy tizimlarni takomillashtirish tendentsiyalari va tavsiflari

Tendentsiyalar	Tavsiflar
Boshqaruvning rasmiy organik tizimlaridan norasmiysiga o'tish	Avtomatlashtirilgan ishlab chiqarish. Xodimning o'z qobiliyatlarini chiqarish xohish-istagi
Avtomatlashtirilgan ishlab chiqarish. Xodimning o'z qobiliyatlarini chiqarish xohish-istagi	Biznes markazlari: bozor ehtiyojlarini qondirishning yuqori darajasi
Biznes markazlari: bozor ehtiyojlarini qondirishning yuqori darajasi	Kafolatlangan bandlik; Shaxsni hurmat qilish
Kafolatlangan bandlik; Shaxsni hurmat qilish	Insonni ijodkorligiga yo'l berish; Tashabbuskorlik, tadbirkorlik va mustaqillikni amalga oshirish imkoniyatini ko'rsatish; Individuallik; Ehtiyojlarni qondirish
Insonni ijodkorligiga yo'l berish; Tashabbuskorlik, tadbirkorlik va mustaqillikni amalga oshirish imkoniyatini ko'rsatish; Individuallik; Ehtiyojlarni qondirish	Axborot texnologiyalarni rivojlantirish; Korxonagada gorizont al oloqalarni modernizatsiyalash

Amalda foydalanilayotgan usullarning asosiy kamchiligi boshqaruv jarayonlarini natijalari emas, balki ularning funktsional yo'naltirilganligi va qat'iy tartibga solinishidan iboratligidir. Bundan shu kelib chiqadiki, boshqaruv

¹ Е.П. Иконникова Тенденции в системе организации и управления производством в современных условиях /Молодой ученый. – 2017. -№ 22 (156). – С. 263-265

tizimining turli bo'g'inlarining maqsadlari va o'zaro aloqalari ularning qat'iy belgilangan funktsional ixtisosligiga nisbatan ko'proq ahamiyatga ega bo'ladi.

Bu korporatsiyalar, aktsiyadorlik jamiyatlari, moliya-sanoat guruhlarini tashkil etish bilan bog'liq bo'lgan muammolar, iste'molchilar talablari bo'yicha aniqlangan buyurtmalar va shartnomalar, mahsulot sifati muammolarini kompleks hal etishda yanada yaqqolroq namoyon bo'ladi.²

Hozirgi kunda tashkilotlarning quyidagi zamonaviy yangi turlari mavjud: edxokratik tashkilotlar; ko'p qirrali tashkilotlar; partisipativ tashkilotlar; tadbirkorlik tashkilotlari; bozorga yo'naltirilgan tashkilotlar.

Edxokratik tashkilotlar. Edxokratik tashkilotlar - bu ishchilarning harakatlarida yuqori darajadagi erkinlikdan, ularning kompetentligi va vujudga kelgan muammolarni mustaqil hal qila olish qobiliyatidan foydalanadigan tashkilotlar. **Edxokratiya** - bu rahbariyatning boshqaruv stili bo'lib, murakkab maqsadlarga erishish vositalari ijrochilar tomonidan tanlanadi.

Edxokratik tashkilotlar quyidagi xususiyatlarga ega:

- yuqori malaka, ijodkorlik, innovatsiya va samarali hamkorlikni talab qiluvchi yuqori texnologiyali sohalarda ishlash;
- norasmiy gorizontal aloqalar ustun bo'lgan organik tuzilma; ko'p hollarda tashkiliy tuzilma mavjud bo'lmasligi;
- iyerarxik tuzilma doimo o'zgaruvchan bo'ladi, vertikal va gorizontal munosabatlar asosan norasmiy xarakterga ega;
- insonning biron bir ishga qattiq bog'lanishi mavjud emasligi;
- tavakkalchilik va ish haqi mehnat jarayoni ishtirokchilari o'rtasida taqsimlanadi.

Edxokratik tashkilotlar ijodiy loyihalarni (reklama, teleloyihalar, shou, teatr tomoshalari) amalga oshirishda, yangi texnologiyalarni joriy etishda, inqirozga qarshi boshqaruvda samarali hisoblanadi.

---

² Менежмент: Учебное пособие / Е.Е. Вершигора. – 2-е изд., перераб. И доп. – М.: ИНФРА – М, 2008.

Ko‘p o‘lchovli tashkilotlar. Ko‘p o‘lchovli tashkilotlar – ishchi guruxlar mustaqil ravishda va bir vaqtning o‘zida uch hil o‘lchovli bo‘ladi: o‘zining ishlab chiqarish faoliyatini zarur bo‘lgan resurslar bilan ta‘minlash, aniq iste‘molchi, bozor yoki hudud uchun aniq mahsulot yoki xizmatni ishlab chiqarish, o‘zining mahsulotlarini sotishni (taqsimlash) amalga oshirish va aniq iste‘molchiga xizmat ko‘rsatish.

Bunday avtonom guruhlar foyda markazlari maqomiga ega bo‘lishadi, ba‘zi hollarda esa mustaqil kompaniyalar sifatida faoliyat yuritishlari mumkin.

Ko‘p o‘lchovli tashkilotlar quyidagi xususiyatlarga ega:

- bo‘linmalar budjetlari bo‘limlarning o‘zlari tomonidan ishlab chiqiladi, rahbariyat ularga mablag‘ qo‘yadilar (pulni qarzga beradilar);

- ko‘p o‘lchovli tashkilotlarda ikki o‘lchovli matritsa modeli singari ikki tomonlama bo‘ysunish mavjud emas, chunki guruh rahbariyati birlashtirilgan;

- odatda tashkilotning har qanday qismi to‘liq avtonom bo‘lishi mumkin, xodimlarni ishga yollash, tayyor mahsulotlarni sotish va boshqa vazifalarni bajarganda;

- olingan foyda - avtonom guruhlar faoliyati samaradorligining asosiy ko‘rsatkichi hisoblanadi; u guruhlar faoliyatini tahlil qilish va nazorat qilishni soddalashtiradi, qog‘ozbozlikni kamaytiradi va boshqaruv tizimini soddalashtiradi.

Partisipativ tashkilotlar. Partisipativ tashkilotlar - bu boshqaruvda ishchilarning ishtirokidan foydalanadigan tashkilotlar. Shu bilan egalik hissini kuchaytirib yilarning mehnatini rag‘batlantirishni ta‘minlaydi.

Bunday tashkilotlarda ishchilar quyidagilarni amalga oshira oladilar: qaror qabul qilishda ishtirok etish, maqsadni belgilash jarayonida ishtirok etish, tashkilot muammolarini hal qilishda ishtirok etish.

Partisipativ tashkilotlarda qaror rahbarning fikri va ishchlarning qo‘shgan hissasini hisobga olgan holda qabul qilinadi.

Tadbirkorlik tashkilotlari. Tadbirkorlik tashkilotlari – bu boshqariladigan resurslardan ko‘ra ko‘proq o‘sishga, mavjud imkoniyatlarga va yutuqlarga yo‘naltirilgan tashkilotlardir.

Tadbirkorlik tashkilotlari quyidagi xususiyatlari ega:

- boshqaruv funktsiyalari tubdan o'zgaradi, u biznes bilan shug'ullanuvchi tadbirkorlik subektlari faoliyatini qo'llab-quvvatlaydi, boshqaruv o'zida teskari piramidani aks ettiradi;

- tadbirkorlik subektlari mustaqil tadbirkorlik turini, biznes turini, faoliyat maqsadlari, usullari, vositalarini tanlaydilar; faoliyat shakllari ularning bozor ehtiyojlarini belgilaydi;

- maslahatchilar (biznes-trenerlar) tadbirkorlarga o'z tajribasi va biznes intuitsiya bilan yordam berishadi;

- tashkilot resurslari (moliya, axborot, xodimlar, vaqt, g'oyalar) tadbirkorlik tuzilmalari ixtiyorida bo'ladi va ularni faoliyatini muvofiqlashtiradi.

Bozorga yo'naltirilgan tashkilotlar. Bozorga yo'naltirilgan tashkilotlar – bu tez moslashuvchan, divizional yoki matritsali tashkilotlar bo'lib, ularning barcha qismlari (ilmiy-tadqiqot, ishlab chiqarish, xodimlar, marketing, ta'minot, sotish, moliya, xizmat ko'rsatish) bozor yoki bozorlar atrofida guruxlanadi.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, hozirgi kunda faoliyat yuritayotgan tashkilotlarning yangi turlari ishchi-xodimlarning bir vaqtning o'zida bir necha vazifalarni bajara olishlariga, faoliyatlari davomida yuqori darajadagi erkinlikga, kompetentlikga erisha olishlari va vujudga kelishi mumkin bo'lgan muammolarni mustaqil hal qila olish qobiliyatiga ega bo'lishini yaratadi.

Adabiyotlar:

1. M.Q.Allayarova., O.T.Sattorkulov., SH.O. Sadikova. Menejmentga kirish O'quv qo'llanma.-T.: "Metodist nashriyoti", 2023.
2. А.К. Семенов., Набоков В.И. Основы менеджмента: Прак тикум.– М.: ИТК «Дашков и К», 2010.
3. Менежмент: Учебное пособие / Е.Е. Вершигора. – 2-е изд., перераб. И доп. – М.: ИНФРА – М, 20084.
4. Е.П. Иконникова Тенденции в системе организации и управления производством в современных условиях /Молодой ученый. – 2017. -№ 22 (156). – С. 263-265.